

ГЛОСАРІЙ З ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ»

Тема: Основи теорії держави

Терміни: суспільство, суспільно-економічна формація, політика, влада, держава, суверенітет, функції держави, механізм держави, державний апарат, форми держави, монархія, республіка, унітарна держава, складна держава (федерація, конфедерація, імперія), політичний режим, індивід, людина, громадянин.

Глосарій

Апарат держави являє собою систему всіх державних органів, які здійснюють завдання та виконують певні функції держави.

Громадські організації – це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх економічних, соціальних, фізичних, особистих, творчих та інших прав і свобод та спільних законних інтересів (профспілки, творчі спілки, релігійні організації тощо).

Держава – це суверенна політико-територіальна організація влади певної частини населення в соціально неоднорідному суспільстві, що має спеціальний апарат управління та примусу, здатна з допомогою права робити свої веління загальнообов'язковими для населення всієї країни, а також здійснювати керівництво та управління загальносуспільними справами.

Державні підприємства – це державні структури, які безпосередньо реалізують функції та завдання держави у сфері матеріального виробництва. Сюди слід віднести державні підприємства з виробництва товарів, надання послуг, торгівлі, громадського харчування тощо.

Державні установи – це вид державних організацій, на які покладено завдання з реалізації функцій держави у сфері нематеріального виробництва.

Державно-правовий режим – це сукупність засобів і способів реалізації державної влади, що відображають її характер і зміст з огляду на співвідношення демократичних і недемократичних засад.

Імперія - насильно створена держава, яка складається з головної держави (метрополії) та її колоній і утримується за допомогою державного примусу з боку метрополії.

Конфедерація – союз суверенних держав, утворений для реалізації певних цілей (економічних, військових, дипломатичних тощо). Цей союз недовготривалий, він перетворюється на федерацію або розпадається.

Механізм держави – система всіх державних органів і організацій, що беруть участь у здійсненні завдань і функцій держави.

Політична партія – це об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною своєю метою взяття участі у виробленні критеріїв та напрямів державної і суспільної політики, участь у формуванні органів влади і місцевого самоврядування та втілення моделі виробленої ними політики у суспільне і державне життя.

Суверенітет – верховність, самостійність, повнота єдність і неподільність влади у державі у межах її території, а також незалежність і рівноправність країни в зовнішніх відносинах.

Функції держави – це основні напрямки її діяльності, в яких відображаються й конкретизуються завдання і мета держави, виявляються її сутність, зміст і соціальне призначення в суспільстві.

Форма державного устрою – це елемент форми держави, що відображає спосіб територіального устрою держави, який визначає порядок взаємодії центральної, регіональної та місцевої влади.

Форма правління – це організація верховної державної влади, порядок її утворення та діяльності, компетенція і взаємозв'язок її органів, а також взаємовідносини з населенням країни.

Федерація – союзна держава, що складається із кількох держав або державних утворень.

Тема: Основи теорії права.

Терміни: соціальні норми, мораль, принципи права, функції права, система права, галузь права, норма права (гіпотеза, диспозиція, санкція), інститут права, закон, джерела права, нормативно-правовий акт, суб'єктивне право, об'єктивне право, корпорація, кодифікація, правотворчість, правовідносини, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність.

Глосарій

Галузь права – це головний підрозділ системи права, який являє собою сукупність юридичних норм, інститутів і підгалузей, що регулюють певний рід суспільних відносин.

Гіпотеза – частина правової норми, у якій описуються фактичні обставини, при настанні яких слід керуватися даною нормою.

Джерела права – це способи зовнішнього вираження і закріплення юридичних норм. Основні джерела права:

Дієздатність – здатність особи своїми діями здійснювати права та обов'язки.

Деліктоздатність – здатність особи відповідати за свої вчинки, насамперед за правопорушення.

Диспозиція - частина правової норми, яка вказує, якою повинна бути поведінка за наявності передбачених гіпотезою фактичних обставин.

Нормативно - правовий акт – офіційний письмовий документ держави, який приймається компетентними органами і встановлює, змінює або відміняє норми права.

Нормативно правовий договір – формально обов’язкове правило поведінки загального характеру, встановлене на основі взаємної домовленості декількох суб’єктів

Об’єктивне право – це право, що діє в державі як загальна об’єктивна закономірність необхідності регулювання суспільних відносин людей, це система загальнообов’язкових, формально визначених норм, які забезпечені державою і служать критерієм правомірної і неправомірної поведінки особи.

Підзаконний нормативно-правовий акт – це нормативний акт правотворчих органів, що видається на підставі закону, відповідно до закону і для його виконання.

Підгалузь права – це декілька однорідних інститутів права, які регулюють більш вузьку, ніж галузь права, групу суспільних відносин.

Право – це система загальнообов’язкових, формально визначених правил поведінки, які встановлюються, гарантуються і оберігаються державою з метою регулювання суспільних відносин.

Правова держава – це держава, у якій юридичними та іншими засобами реально забезпечені охорона і захист основних прав людини. Це держава, в якій функціонують режим конституційного правління і розподілу влади, існує розвинена і несуперечлива система та офіційний контроль за політикою і владою.

Правовий звичай – санкціоноване державою правило поведінки, що набуває загальнообов’язкового значення;

Правова норма – це загальнообов’язкові, формально визначені правила поведінки, встановлені чи санкціоновані державою з метою врегулювання суспільних відносин.

Правовий прецедент – судове або адміністративне рішення з конкретної юридичної справи, що має обов’язкове значення під час розгляду інших наступних аналогічних дій.

Правовідносини – це особливий вид суспільних відносин, учасники яких реалізують належні їм суб’єктивні права і юридичні обов’язки.

Правовий інститут – це сукупність юридичних норм, які регулюють більш вузьку, ніж галузь права, групу однорідних суспільних відносин.

Правоздатність – закріплена в законодавстві здатність суб'єкта правовідносин мати юридичні права і нести юридичні обов'язки.

Система права – це система всіх чинних юридичних норм певної держави; це внутрішня організація права, виражена в єдності і узгодженості юридичних норм, що зосереджені в самостійних правових комплексах: галузях, інститутах.

Санкція – частина норми права, яка містить заходи впливу, застосовувані до осіб, що недотримують приписи правових норм.

Соціальні норми – правила поведінки людей у суспільному житті.

Суб'єктивне право – можливість конкретної особи на юридично забезпечену поведінку.

Юридичні факти – це конкретні життєві обставини, з якими норми права зв'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин.

Тема: Основи конституційного права.

Терміни: Конституція, класифікація конституцій, народовладдя, демократія (пряма, представницька), об'єднання громадян, політична партія, громадська організація, громадянство, громадянин, вибори, референдум, виборча система, права людини, права громадянина, обов'язок громадянина.

Глосарій

Вибори – форма народного волевиявлення, один із способів формування народом органів державної влади та місцевого самоврядування, представницьких органів законодавчої влади, або інших інститутів.

Виборче право – це право обирати (активне виборче право) і бути обраним (пасивне виборче право).

Активне виборче право настає з 18 років, а пасивне – з 21 року.

Виборча система – це порядок формування представницьких органів державної влади і місцевого самоврядування, обрання їхніх посадових осіб.

Конституція – політичний нормативно-правовий акт держави (Основний Закон), який закріплює основи суспільного ладу, державний устрій, систему, порядок утворення, принципи організації і діяльності державних органів, права та обов'язки громадян.

Мажоритарна виборча система передбачає голосування за персонального кандидата. Перемагає той хто одержав більше 50% голосів виборців, або той, хто набере голосів більше, ніж кожний з його конкурентів окремо.

Представницька демократія – це форма народовладдя, за якої влада здійснюється через представників народу у виборних органах (парламенти, місцеве самоврядування).

Пропорційна виборча система передбачає вибори депутатів за партійними списками у багатомандатних округах. Виборці голосують за список тієї або іншої партії. Для проходження партії в парламент встановлюється відсотковий бар'єр голосів виборців – від 3% до 5%.

Референдум - спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Тема: Основи адміністративного права України.

Терміни: державне управління, державна служба, статус державного службовця, проступок, стягнення, попередження, штраф, конфіскація, арешт.

Глосарій

Адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності громадян і посадових осіб, що полягає у застосуванні до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, певного заходу державно-правового примусу – адміністративного стягнення.

Адміністративне правопорушення (проступок) – це протиправна, винна або необережна дія чи бездіяльність, що посягає на державний або громадянський

порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, за яку законодавством передбачена адміністративна відповідальність.

Державна служба в Україні – професійна діяльність осіб, які займають посади у державних органах та їх апараті для практичного виконання завдань і функцій держави

Посада – це визначена структурою и штатом професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та апараті для практичного виконання завдань і функцій держави, заробітну плату вони одержують за рахунок державних коштів.

Тема: Основи трудового права

Терміни: професія, спеціальність, посада, кваліфікація, трудовий договір, випробувальний строк, контракт, колективний договір, сумісництво, робочий час, час відпочинку, трудові спори, трудова дисципліна, дисциплінарна відповідальність, охорона праці.

Глосарій

Кваліфікація – це рівень теоретичних та практичних знань за відповідною професією та спеціальністю, який відповідає тарифному розпорядку, класу, категорії, вченому ступеню тощо.

Трудового договору - угода між працівником і власником підприємства або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором або угодою сторін.

Посада характеризується певним колом службових обов'язків, повноважень відповідністю, що настає в разі невиконання обов'язків. У найменуванні посади знаходить свій вираз поділ праці, що склався у певній галузі, на підприємстві чи в установі.

Робочий час – це час, встановлений законом або угодою сторін, впродовж якого працівник зобов'язаний виконувати обумовлену трудовим договором роботу.

Спеціальність є частиною трудової діяльності в межах певної професії, що найбільш глибоко та всебічно опановано працівником. Спеціальність є основною ознакою, що характеризує трудову функцію працівника, оскільки вона містить у собі спеціалізацію працюючих за професіями із специфікою роботи в умовах певного виду діяльності.

Трудова дисципліна – встановлений нормами трудового права порядок взаємовідносин учасників трудового процесу, що визначає точне і неухильне виконання ними своїх функцій.

Час відпочинку – час, вільний від виконання працівником трудових обов'язків, що використовується ним на власний розсуд.

Тема: Основи цивільного права України

Треміни: фізична особа, юридична особа, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, речі, майно, цінні папери, право чин, власність, договір, угода, зобов'язання, кредитор, боржник, штраф, пеня, неустойка, гарантія, застава, при тримання, завдаток, спадкування, спадкодавець, спадкоємець, заповіт, черга спадкування.

Глосарій

Договір – угода двох чи більше осіб, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних правовідносин.

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Зобов'язання – правовідношення, згідно з яким одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію, як-то: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші та інше або утриматися від

певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Позовна давність – строк для захисту права за позовом особи, право якої порушено.

Правовий строк - період або момент у часі, з настанням або закінченням якого пов'язано певну дію або подію, які мають юридичне значення.

Спадкування – це перехід майна після смерті його власника (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців). Спадкування виникає у випадку смерті громадянина або визнання його померлим у судовому порядку.

Угоди – це вольові і правомірні дії, безпосередньо спрямовані на досягнення правового результату, а саме: на встановлення, зміну або припинення цивільних справ та обов'язків.

Цивільно-правові відносини – це форма, завдяки якій норми цивільного права реалізуються в житті.

Цивільна дієздатність – це здатність особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самотійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самотійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Цивільна правоздатність – це здатність мати цивільні права та обов'язки. Її мають усі фізичні особи. Усі фізичні особи є рівними у здатності мати цивільні права та обов'язки. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження і припиняється у момент смерті.

Юридичними особами визнаються організації, які мають відокремлене майно, можуть від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав, нести обов'язок, бути позивачем і відповідачем в суді, арбітражному суді, третейському суді.

Тема: Основи сімейного права України

Терміни: шлюб, сім'я, шлюбний контракт, припинення шлюбу, недійсність шлюбу, позбавлення батьківських прав, усиновлення, опіка, піклування.

Глосарій

Заручини – особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, вважаються зарученими. Заручини не створюють обов'язку для вступу в шлюб.

Опіка і піклування – це правові форми сімейного виховання і піклування про неповнолітніх дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду.

Шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Шлюбний договір - особи, які беруть шлюб, мають право за власним бажанням укласти угоду про вирішення питань сім'ї, у якій передбачаються майнові права і обов'язки подружжя.

Тема: Основи кримінального права України

Терміни: злочин, покарання, ступень небезпеки злочину, склад злочину, суб'єкт злочину, об'єкт злочину, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона, вина, необхідна оборона, гостра необхідність, ступінь вчинення злочину,

співучасть, виконавець, організатор, підбурювач, посібник, основні покарання, додаткові покарання.

Глосарій

Виконавець - особа, яка безпосередньо вчинила злочин.

Гостра необхідність – дії, вчинені для усунення небезпеки, що загрожує інтересам держави, суспільним інтересам, особи або інших громадян, якщо ця небезпека могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж шкода відвернена.

Злочин – передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад країни, його політичну та економічну системи, власність, особистість, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше діяння, що посягає на правопорядок, і передбачене кримінальним законом.

Необхідна оборона – дії, вчинені з метою захисту інтересів прав особи, що захищається, інтересів суспільства або держави від суспільно небезпечного посягання шляхом нанесення шкоди тому, хто посягає, якщо такі дії були обумовлені необхідністю негайного запобігання або припинення посягання.

Організатор – особа, що організувала вчинення злочину або керувала його вчиненням.

Об'єкт – відображає те, на що завжди посягає злочин, ому або кому він заподіює певної шкоди.

Об'єктивна сторона – це зовнішня сторона діяння. Суспільно небезпечні діяння, наслідки, причинний зв'язок між ними, спосіб, засоби, місце, час і умови вчинення злочину.

Підбурювачем вважається особа, яка схилила іншого співучасника до вчинення злочину.

Покарання – це захід примушення, який застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, що укладається

в передбаченому законом позбавленні чи обмеженні прав і свобод засудженого.

Пособником визнається особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками.

Склад злочину – сукупність юридичних об’єктивних і суб’єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як злочин. Склад злочину утворюють: об’єкт, суб’єкт, об’єктивна сторона, суб’єктивна сторона.

Співучастю у злочині визнається умисна спільна участь кількох суб’єктів злочину у вчиненні умисного злочину (ст.26 КК). При співучасті об’єднуються кілька осіб і вчиняють злочин спільно і навмисно.

Суб’єкт – фізична особа, яка вчиняє злочин.

Суб’єктивна сторона – внутрішня, психологічна сторона злочину, що характеризується конкретною формою провини, мотивом, метою.